

“โครงการพิทักษ์มรดกสยาม”

บันทึกเสวนาทางวิชาการ

เรื่อง “ถิ่นฐานย่านเก่า (ต้อง) อยู่อย่างไร? ในการะแสการพัฒนา”

วันพุธที่ 20 มีนาคม 2556 ณ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

Summary of the forum

Saving Bangkok's Historic Heart

20 March 2013, at The Siam Society

คณะกรรมการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา
โดยคณะอนุกรรมการการศึกษาและส่งเสริมการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรม
“พิทักษ์มรดกสยาม” โดยสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

โครงการพิทักษ์มรดกสยาม

เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา
เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
องค์บรมราชูปถัมภ์ ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

ร่วมกับ

คณะอนุกรรมการศึกษาและส่งเสริมการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรม
ในคณะกรรมการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา

บทสรุปการเสวนา

เรื่อง ถิ่นฐานย่านเก่า (ต้อง)อยู่อย่างไร?
ในกระแสการพัฒนา

วันพุธที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๖ ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๓.๑๕ – ๑๖.๓๐ น.

ณ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

กล่าวเปิดงานเสวนาโดย

นางพิไลพรรณ สมบัติศิริ

นายกสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

และประธานคณะกรรมการการศึกษาและส่งเสริมการบริหารจัดการ

มรดกวัฒนธรรมในคณะกรรมการ

การศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา

ผู้เข้าร่วมเสวนา

คุณสมศักดิ์ ทรงธรรมากุล

ผู้แทนชุมชนเวียงนาครเขษม

รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ ปรกติ

อาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ

อาจารย์ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.จตุรงค์ โภคะรัตน์ศิริ

อาจารย์สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการผังเมือง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดำเนินรายการโดย

ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร

ศาสตราจารย์กิตติคุณ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางพิไลพรรณ สมบัติศิริ
นายกสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์
กล่าวเปิดงาน

นางพิไลพรรณ สมบัติศิริ
นายกสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์
วิทยากร
และ ผู้ดำเนินรายการ

คำกล่าวเปิดงานของ นางพิไลพรรณ สมบัติศิริ

เรียน สมาชิกวุฒิสภา วิทยากร ผู้ดำเนินรายการ และ ผู้ร่วมเสวนาทุกท่าน

นับเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่คณะกรรมการธิการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา กรุณา ร่วมจัดเสวนากับสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ อีกครั้งหนึ่ง เพราะคณะกรรมการฯ เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในการผลักดันการทำงาน เพื่อรักษามรดกวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นนิมิตหมายอันดียิ่ง

สืบเนื่องจากการจัดเสวนาครั้งแรก ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ในโครงการ “พิทักษ์มรดกสยาม” เมื่อปี พ.ศ. 2554 เรื่อง “กรุงรัตนโกสินทร์ : วันวาน วันนี้ พรุ่งนี้” นับเป็นจุดเริ่มต้น ของการปลูกความคิด ให้สังคมตระหนัก ถึงสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น ในพื้นที่ที่เปรียบเสมือนหัวใจของกรุงเทพมหานคร และนำมาซึ่ง การระดมความคิด และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างแพร่หลาย มีการจัดสัมมนา เกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยหน่วยงานต่างๆ หลายครั้ง มีการแสดง ความคิดเห็นผ่านสื่อทุกแขนงอย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลาเกือบ 2 ปี ที่ผ่านมา การตกผลึกทางความคิดของสังคมมีมากขึ้น แต่สิ่งที่ยังไม่เกิดเป็นรูปธรรม คือ ลู่ทางในการแก้ปัญหา

การพัฒนาเป็นเรื่องนำยินดี การมีความเป็นอยู่ที่ดี สุขภาพอนามัยดี สุขภาพจิตดี สังคมน่าอยู่ เดินทางสะดวกสบาย มีความทันสมัย สิ่งเหล่านี้เป็น ความปรารถนาขั้นพื้นฐานของทุกคนในโลกสมัยใหม่ และเชื่อว่าเป็นเรื่องที่รัฐบาลทุกยุคสมัยให้ความสำคัญตลอดมา ตลอดจนประสงค์จะดำเนินการทุกอย่าง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากการได้ชื่อว่า เป็นประเทศด้อยพัฒนา ไปสู่ประเทศที่

พัฒนาแล้ว ที่เข้าใจว่าเป็นความต้องการสูงสุด ของสังคมปัจจุบัน อยากถามว่า
ความคิดทั้งหมดนี้ ถูกต้องหรือไม่?

ทุกคนคงจะเห็นพ้องกันว่า ในความเป็นจริง แต่ละท้องถิ่น แต่ละเมือง มี
ลักษณะเฉพาะตน มีความแตกต่าง ที่แสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของตัวเอง มี
รสนิยมประจำถิ่นที่สร้างสมผ่านกาลเวลา มีการพัฒนาให้เกิดรูปแบบ ของการ
ดำรงชีวิต มีสีสัน มีเรื่องเล่า มีจิตวิญญาณ ทั้งหมดนี้ไม่สามารถ สร้างขึ้นใหม่ได้
ในเวลาสั้นๆ และหากถูกลบล้างออกทั้งหมด ก็เหมือนคนที่พยายาม ลบความทรงจำ
ของตนเองทิ้งไป จำเป็นหรือไม่ที่ต้องลบทิ้งทั้งหมด หากหาใหม่
มาทดแทนอาจจะดีหรือไม่ก็ยังไม่ทราบ ในหลายประเทศที่เจริญมากๆ เราจะพบว่า
การพัฒนาและการดำรงไว้ซึ่งเส้นทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นอาคาร สถานที่ วิถีชีวิต
และจิตวิญญาณ จะถูกผสมผสานกันอย่างกลมกลืน

การจัดเสวนาในวันนี้เรื่อง “ถิ่นฐานย่านเก่า (ต้อง) อยู่อย่างไร? ในกระแส
การพัฒนา” ดิฉันเชื่อว่าข้อคิดเห็น ของวิทยากรและผู้ร่วมเสวนา จะเป็นแนวทาง
เพื่อพิจารณาจัดเป็นขั้นตอนสำหรับดำเนินการขั้นต่อไป ทั้งในแง่ของการปรับปรุง
กฎหมาย ข้อบัญญัติ หรือข้อกำหนด เพื่อรองรับ การพัฒนาของบ้านเมือง ในทิศทาง
ที่จะเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ให้ดีขึ้น สามารถใช้งานได้จริง และทันต่อยุคสมัย สร้าง
ความสมบูรณ์พูนสุขแก่สังคม ทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาติ

ดิฉันในนามสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอขอบคุณคณะกรรมการ
การศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา วิทยากรทุกท่าน
และผู้ดำเนินรายการ ที่ได้กรุณาสับสนุน และร่วมกันหาทางแก้ไข้ปัญหา
เพื่อรักษามรดกวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะ “ถิ่นฐานย่านเก่า (ต้อง)
อยู่อย่างไรในกระแสการพัฒนา”

ขอบคุณ

บทสรุปการเสวนา เรื่อง เรื่อง ถิ่นฐานย่านเก่า (ต้อง)อยู่อย่างไร? ในกระแสการพัฒนา

หลักการที่เกี่ยวข้อง

การกำหนดแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่มีความเป็นมายาวนานมีประเด็นอันควรพิจารณาสามประการ ได้แก่ การผังเมือง การอนุรักษ์ชุมชน และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การผังเมือง

การผังเมืองที่เกี่ยวกับการจัดการย่านเก่ามีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และแบ่งวิวัฒนาการเป็น 3 ยุค ยุคแรกคือการทำผังกายภาพเน้นการทำให้สวย ดูดี เป็นระเบียบเรียบร้อย แต่เมืองที่สวยงามกลับขาดเรื่องมิติทางสังคม จึงเข้าสู่ยุคที่สองเมื่อมีกลุ่มคนที่มีความรู้เสนอตัวออกมาเป็นปากเสียงแทนผู้อยู่อาศัย แต่ก็ยังทำได้ไม่ดีพอ การจัดการผังเมืองในยุคที่สามจึงผนวกกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าไปด้วย และเป็นแบบในการจัดการผังเมืองที่ใช้กันทั่วโลกในปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทยมีการใช้แนวคิดทั้งสามยุคในการจัดการผังเมือง ในขณะที่มีความพยายามจัดการผังเมืองรวม ซึ่งตามทฤษฎีเป็นเพียงการวางแนวคิดในมุมกว้าง แต่ของไทยกลับเน้นการควบคุมยิ่งกว่าการมองรายละเอียดอื่นๆ

การอนุรักษ์ชุมชน

เฮนรี ซานอฟ กล่าวว่า ในเรื่องชุมชนมีประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาคือ

- 1) Culture memory หรือ ความทรงจำทางวัฒนธรรม อาจอยู่ในรูปอะไรก็ได้ ที่ง่ายที่สุดคือตัวอาคารที่มีประวัติศาสตร์ก็ถือว่าเป็นความทรงจำทางวัฒนธรรมทางกายภาพ
- 2) การส่งเสริมความหลากหลายทางสภาพแวดล้อม ตัวอย่างเช่น หากอาคารที่สร้างขึ้นใหม่เหมือนกันหมด ก็จะไม่เกื้อกูลกัน ไม่มีความหลากหลายอยู่ในนั้น ซึ่งรวมไปถึงความหลากหลายของประชากร สังคม เศรษฐกิจ
- 3) Social Proximity อยู่บนแนวคิดว่าการอนุรักษ์จะไม่มีประโยชน์อะไรเลย ถ้าไม่ได้ส่งเสริมให้ชุมชนนั้นน่าอยู่ คนในชุมชนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน มีความแข็งแรง มีความผูกพันกัน
- 4) Economic Gain ส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตัวอาคารเก่าก็มีคุณค่าในทางวัฒนธรรมที่เอาไปต่อยอดได้ ไม่ต้องไปรื้อ สร้างใหม่ทั้งหมด

ในทางทฤษฎี การอนุรักษ์ชุมชนมี 4 มิติในที่ทั่วโลกพยายามประยุกต์ใช้อยู่

มีการทำวิจัยเกี่ยวกับ Sense of Place ในกรณีที่ย้ายคนในชุมชนไปอยู่ในพื้นที่ที่ดีกว่า กลับพบว่าจิตวิญญาณของชุมชน ของพื้นที่ หายไป ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัย ประการหนึ่ง คือ คุณภาพชีวิต เช่น ย้ายไปอยู่ในสถานที่ที่ดีมาก แต่ไม่มีกำลังทรัพย์ที่จะอยู่ได้

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

เป็นแนวคิดใหม่ที่ทั่วโลกมุ่งความสนใจ มีความพยายามที่จะคุยกัน และพยายามทำมานานแล้ว ปัจจุบันยังหาข้อตกลงร่วมกันไม่ได้ว่ามรดกคืออะไร วัฒนธรรมคืออะไร และอะไรบ้างที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม มรดกวัฒนธรรมชนิดใดที่มีคุณค่า ชนิดใดไม่มีคุณค่า แนวทางปฏิบัติต่อมรดกวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับมุมมองเหล่านี้ ได้มีการแยกประเภทมรดกวัฒนธรรมตามแนวของคณะกรรมการมรดกโลก องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งเริ่มจากมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible cultural heritage) และจากความเห็นในทุกวันนี้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ไม่ครอบคลุมเพียงพอ จึงขยายขอบเขตไปยังมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ด้วย

ตัวอย่างการจัดการย่านเก่าในต่างประเทศ

- **แฟรงค์เฟิร์ต** ประเทศเยอรมนี เมื่อปี 1984 เป็นเมืองที่ไม่่าอยู่ แต่มาถึงปี 2011 กลับเป็นเมืองที่น่าอยู่เป็นอันดับที่ 7 ของโลก เพราะประชาชนในประเทศเรียกร้องให้มีการวางผังเมือง
- **สิงคโปร์** เป็นประเทศตัวอย่างในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์สถานที่ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว แต่ไม่มีคนไปเที่ยวในสถานที่เหล่านั้น เพราะที่นั่นไม่มีจิตวิญญาณอีกต่อไปแล้ว
- **หลวงพระบาง** เป็นเมืองที่มีการจัดการเมืองมรดกโลกที่ดีที่สุดภายใต้การดูแลโดยตรงของคณะกรรมการมรดกโลก องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) แต่การวิจัยในยุคหลังพบว่าวิถีชีวิตดั้งเดิมหายไป เช่นคนที่เคยมาใส่บาตรลดจำนวนลงมาก โดยเฉพาะ

ในย่านกลางเมือง ซึ่งที่อยู่อาศัยมีการซื้อขายเปลี่ยนมือ ผู้อาศัยเดิมจะย้ายออกไปอยู่รอบนอกเมืองเพื่อให้สามารถทำอะไรทำนาได้

- **ลี่เจียง** ในประเทศจีน เป็นเมืองที่ได้รับภัยพิบัติทางธรรมชาติ ได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ให้เลียนแบบของเดิม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยว จึงกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวติดอันดับโลก มีผู้เข้าชมวันละหลายหมื่นคน ผู้เข้าชมเมืองต้องจ่ายเงินคนละ 100 หยวน (ประมาณ 540 บาท) มีรายได้เฉพาะค่าเข้าชมเป็นเงินหลายสิบล้านบาท แต่ก็มีคนติว่าเป็นเหมือนกับเวทีการแสดง ไม่ใช่วิถีชีวิตหรือจิตวิญญาณที่มีอยู่จริง บางแห่งเมื่อมีการลงไปเก็บข้อมูลทำวิจัยพบว่า ผู้มาอยู่ไม่ใช่ผู้ที่อยู่เดิมในพื้นที่ แต่พยายามทำสินค้าลอกเลียนมาขายโดยไม่เข้าใจรากเหง้า ในขณะที่คนในพื้นที่ที่ทำของแท้กลับขายไม่ได้
- **เกียวโต** ประเทศญี่ปุ่น ไม่มีศูนย์กลางที่เต็มไปด้วยห้างสรรพสินค้าเหมือนย่านกินซ่าในโตเกียว กลางเมืองเกียวโตมีแต่ย่านร้านตลาดดั้งเดิม มีบ้านสูงไม่เกินสองชั้นที่ด้านนอกเป็นบ้านเก่าแต่ภายในทันสมัย เพราะถูกกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมญี่ปุ่น จากการผลักดันของนายกเทศมนตรีที่มาจากพรรคคอมมิวนิสต์ที่ปกครองอยู่เป็นเวลานานทำให้เกิดการสร้างเมืองให้เป็นของประชาชนตามสัญญา แต่แผนจัดการผังเมืองเกียวโตก็มีความเข้าใจถึงสภาพปัจจุบันของสังคม วิถีชีวิต และความเปลี่ยนแปลง พื้นที่ต่อเนื่องจึงใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นเข้ามาควบคุมในภาพกว้าง เพื่อไล่ระดับพื้นที่ไปสู่เขตพัฒนา

ภาพกว้างเมืองไทย-กรุงเทพ

การพัฒนาในสายตาของคนไทยอยู่คนละขั้วกับการอนุรักษ์ กระแสการพัฒนาและการวางผังเมืองที่ผ่านมาไม่มีกฎเกณฑ์ใดที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะรักษาย่านและชุมชนประวัติศาสตร์ การรักษาย่านเก่า การอนุรักษ์เขตวัฒนธรรมดั้งเดิมในพื้นที่เหล่านี้ เป็นประเด็นปัญหาที่ต้องประสบเสมอในประเทศไทยปัจจุบัน กรุงเทพมหานครมีบุคลิก มีเอกลักษณ์ พิเศษ เป็นความภูมิใจที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นเมืองวัฒนธรรมที่ไม่ใช่มีแต่ศูนย์การค้าสมัยใหม่ ย่านเก่าในพื้นที่ต่อเนื่องจากเกาะรัตนโกสินทร์นับเป็นสมบัติที่มีคุณค่าจริงๆ ไม่ใช่ของชำรุด และไม่ต้องปรุงแต่งอย่างในต่างประเทศ หากต้องทำให้สังคมรับรู้ ร่างผังเมืองของกทม. ที่ปรับปรุงเป็นครั้งที่ 3 ยังคงมุ่งไปในการพาณิชย์มากกว่าจะมองในภาพรวมว่าบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งวัฒนธรรม เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งย่านเก่าที่น่าจะใช้วิธีการใหม่ๆ ในการออกแบบผังเมืองโดยให้คนในชุมชน นักวิชาการ และผู้ที่สนใจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ได้เข้าไปมีส่วนร่วม

เมืองใหญ่ของโลกต้องมีการวางแผนเพื่อให้เป็นไปในแบบที่คนในเมืองนั้นต้องการ เพียงแต่ในบ้านเรา ความรู้สึกของการเป็นเจ้าของกรุงเทพฯ ของประชาชนพลเมือง กับผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ทางการเมือง ยังไม่มีความเข้มแข็ง หรือยังไม่มีการประสานกันอย่างเพียงพอ ทั้งๆ ที่ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่มีอยู่ในทุกชุมชน เช่น ประเทศไทยเป็นแห่งเดียวในโลกที่คนอินเดียพูดคุยกันเองในภาษาถิ่น คือพูดกันด้วยภาษาไทย เนื่องมาจากความรู้สึกของการเป็นเจ้าของพื้นที่

นอกจากนั้น สิ่งที่ยังขาดอยู่คือ เรายังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่ชัดเจน เป็นลายลักษณ์อักษรให้คนรุ่นหลังสามารถเรียนรู้ สืบต่อ หรือสร้างสรรค์ใหม่ได้จาก

สิ่งที่มีอยู่ และแม้ว่าจะมีคนกลุ่มหนึ่งที่มองว่าสุดท้ายแล้วชีวิตจะอยู่ที่นี้ ก็ยังมีคนอื่นอีกจำนวนหนึ่งในชุมชนที่ไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของเลย

เมื่อนำทฤษฎีผังเมืองและการอนุรักษ์ชุมชนมาใช้กับย่านในกรุงเทพฯ จะเห็นได้ว่าการจัดการบางย่าน เช่น ชุมชนเจริญไชย หรือเวียงนครเขมม มีความก้าวหน้าแตกต่างกัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังคงมุ่งหาเครื่องมือที่เหมาะสมเพื่อใช้ดูแลรักษา ย่านเหล่านั้น แม้แต่ในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งถูกมองว่าเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์ก็ยังเป็นเพียงนิยามที่มองเฉพาะตัวอาคาร ไม่มองไปถึงคุณสมบัติอื่นๆ ที่ทำให้เป็นย่านเก่า เช่น วิถีชีวิตของผู้คนที่ไปส่งเสริมก่อให้เกิดย่านนั้นๆ ขึ้นมา พื้นที่เยาวราชก็มีการควบคุมเฉพาะเรื่องความสูงของอาคาร ในขณะที่คนเยาวราชจำนวนมากทิ้งย่านเยาวราชไปอยู่ที่อื่นแล้ว คนเยาวราชปัจจุบันเป็นคนนอกที่เข้ามาอยู่ ชาวเยาวราชดั้งเดิมบางคนอาจจะให้รักษาอาคารเก่าที่มีอยู่บางส่วน ไม่ต้องสร้างอะไรเพิ่ม

ในสภาพสังคมปัจจุบัน การสืบทอดวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชุมชนเมืองกลายเป็นเรื่องยาก คนรุ่นใหม่อาจไม่ได้อยากจะสืบทอดวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เช่น ที่ทรงวาด ชาวทรงวาดส่วนใหญ่พูดจีนไม่ได้แล้ว และไม่แน่ว่าจะยังอยากเป็นเจ้าของวิถีชีวิตในแบบดั้งเดิมของตัวเองอยู่หรือไม่ หรือที่ถนนพระอาทิตย์ ก็ไม่มีจิตวิญญาณของย่านอีกต่อไป เนื่องจากมีคนนอกเข้ามาหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

ตัวอย่างการแก้ปัญหาในชุมชน

ชุมชนเลื่อนฤทธิ์

ชุมชนเลื่อนฤทธิ์เป็นชุมชนผสมผสานระหว่างชาวไทยเชื้อสายจีนและเชื้อสายอินเดีย ซึ่งอยู่ด้วยกันอย่างฉันทมิตรมานานกว่า 100 ปี เมื่อ 10 ปีก่อนมีนายทุน

ต้องการจะสร้างศูนย์การค้าจึงจะรี้อชุมชนและขับไล่ เริ่มต้นจากการมีป้ายติดหน้าบ้านแจ้งให้ย้ายออกภายใน 30 วัน แต่จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเลื่อนฤทธิ์กับเจ้าของที่ดิน คือสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และการมีส่วนร่วมของฝ่ายวิชาการของเขต และของกทมทำให้ชุมชนยังคงอยู่มาได้ถึงทุกวันนี้ .

ชุมชนเวียงนครเขม

เวียงนครเขมเดิมเป็นเวียงน้ำใหญ่อยู่หน้าวังบูรพา เรียกว่า เวียงน้ำทิพย์ ต่อมาถูกจัดสรรให้กับชาวจีนอพยพอยู่เข้าอาศัยเกิดเป็นชุมชน เกิดร้านค้า และมีการพัฒนามาก่อนถนนเยาวราช มีโรงภาพยนตร์แห่งแรกๆ เป็นแหล่งเครื่องดนตรีที่ใหญ่ที่สุด ร้านหนังสือหายาก และร้านอาหารที่มีชื่อเสียง ปัจจุบันยังมีลูกหลานของบรรพบุรุษผู้บุกเบิกยุคแรกอาศัยอยู่ มีการประกอบธุรกิจ จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น กิจกรรมไหว้พระจันทร์ซึ่งหาดูได้ยาก

เมื่อเกือบสองปีมาแล้วทางชุมชนได้ยื่นว่าที่ดินเวียงนครเขมจะถูกขาย จึงจัดตั้งนิติบุคคลเวียงนครเขมขึ้นเพื่อเจรจาซื้อด้วยราคา 4,800 ล้านบาท ในวันเสนอซื้อมีผู้เสนอ 3 ราย และชาวนครเขมเป็นหนึ่งในนั้น แต่ในที่สุดบริษัทที่ซีซี เวียงนครเขม ของนายเจริญ สิริวัฒนภักดี ได้ซื้อพื้นที่ไปในราคาประมาณ 5,000 ล้านบาทในการพยายามรักษาชุมชนเดิม ฝ่ายชุมชนเข้าพบเจ้าของใหม่เพื่อชี้แจงถึงความสำคัญของที่ดินแปลงนี้ และขอให้เจ้าของใหม่ 1) รักษาจิตวิญญาณของสถานที่ไว้ 2) เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้อยู่ในชุมชนต่อไป เนื่องจากบรรพบุรุษได้ลงทุนลงแรงมามากด้วยเชื่อว่า ที่ดินของเจ้าจะไม่มีการขายต่อ โดยที่ 3) ในชุมชนยังมีคนที่ยังไม่มีทุนทรัพย์มาก ที่ประกอบอาชีพจะได้อยู่รวมกัน และ 4) คนในชุมชนควรจะได้รับสินน้ำใจบ้าง

ถึงแม้ว่านายเจริญจะยอมรับในข้อเสนอ แต่ก็ยังไม่มีคำตอบสนอง ปัจจุบันชุมชนก็ยังไม่มั่นใจในทิศทางของสิ่งที่นายเจริญจะตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาเวียงนาครเขมมในอนาคต แต่ก็เข้าใจว่าการตัดสินใจจะต้องยืนอยู่บนพื้นฐานการความคุ้มทุนด้วยเช่นกัน ระหว่างนี้ทางชุมชนกำลังดำเนินการเก็บข้อมูล ภาพถ่าย รวมถึงข้อมูลของแต่ละครอบครัว ประเภทอาชีพต่างๆ เพื่อการนำข้อมูลเหล่านี้ออกมานำเสนอในอนาคต กับพยายามสร้างทัศนคติว่าชุมชนเวียงนาครเขมมเป็นสมบัติของคนในชาติ เพื่อหาความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายในสังคม

การรักษาชุมชนขึ้นอยู่กับเจ้าของที่ดินใหม่ ชุมชนจะมั่นใจได้มากขึ้นหากมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร ขอแบ่งพื้นที่ให้ชุมชนดูแลจัดการตามที่ต้องการตามสัดส่วน โดยแบ่งค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสม การค้นคว้าข้อมูลประวัติศาสตร์อาจเป็นอีกแนวทางหนึ่ง ถ้าผู้ที่อยู่ในชุมชนพิสูจน์ได้ว่ามีพระราชโองการให้ย้ายไปอยู่บริเวณที่เป็นสำเพ็ง ซึ่งครอบคลุมไปถึงเวียงในปัจจุบัน เพื่อที่จะสร้างพระบรมมหาราชวัง และต่อมาในรัชกาลที่ 5 เมื่อพระองค์พระราชทานที่ดินให้ตระกูลบริพัตร ที่ดินจากรัชกาลที่ 1 จะตกไปยังรัชกาลที่ 5 และตระกูลบริพัตร และผู้ซื้อที่ดินจากรตระกูลบริพัตรหรือไม่ ซึ่งเป็นปัญหาข้อกฎหมาย ถ้าที่ดินตกตามพระราชโองการนั้น ชาวบ้านที่อยู่ตรงนั้นมาและสืบได้ว่าสืบเชื้อสายมาจากชาวจีนดั้งเดิมที่ตกทอดมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 หรือรัชกาลใดๆ ก็ตาม ก็มีสิทธิบางอย่างที่ตกทอดมา และมีสิทธิที่จะอยู่อาศัยต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องที่ยืนยันกับประวัติศาสตร์ว่า เราจะถือว่าพระบรมราชโองการของรัชกาลที่ 1 ศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ และรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการออกโฉนด ก็ออกเป็นที่ดินของพระมหากษัตริย์ซึ่งพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และเมื่อระบุให้เป็นที่พระราชทานให้ชาวจีนอยู่นั้น กำหนดให้พระบรมวงศานุวงศ์เก็บค่าใช้จ่ายจากการใช้ที่ดินนั้นได้หรือไม่

ประชาคมบางลำพู

ชาวบางลำพูได้รณรงค์อนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา จนในที่สุดกรมธนารักษ์ตกลงให้ใช้พื้นที่ดังกล่าวทำพิพิธภัณฑ์ ศูนย์เรียนรู้ และจัดกิจกรรมศิลปวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนใช้ 2 ใน 3 ของพื้นที่ ส่วน 1 ใน 3 ของพื้นที่ กรมธนารักษ์จะใช้ทำพิพิธภัณฑ์ในการสืบทอดจิตวิญญาณ ประชาคมบางลำพูได้จัดตั้งสมาคมเกสรลำพู ให้เยาวชนตั้งแต่มัธยมถึงปริญญาตรีทำข้อมูลประวัติศาสตร์ของตนเอง ให้ผู้ใหญ่เล่าเยาวชนเขียน ได้ผลดีถึงขนาดทุกวันนี้เมื่อจะจัดงานสาธารณะก็ไม่ต้องจ้างบริษัทข้างนอก เพราะเยาวชนบางลำพูสามารถทำเองได้

ชุมชนอื่น

มาบตาพุด จังหวัดระยอง มีร่างผังเมืองออกมาแล้ว แต่สิ่งที่ต้องแก้คือนักการเมืองที่ขัดขวางการออกพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ เพื่อผลประโยชน์ของฐานเสียงในพื้นที่ ทำให้ราชการต้องถอนพระราชบัญญัติที่กรมโยธาเคยทำออกไป

มีตัวอย่างความสำเร็จของการยับยั้งโครงการที่มีผลกระทบต่อชุมชน คือการที่ชาวบ้านใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมาตรา 66 ในพื้นที่**ท่าศาลา จังหวัด**

นครศรีธรรมราช หยุดโครงการก่อสร้างศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทยของบริษัทเชฟรอนได้ โดยดำเนินการตามขั้นตอน 1) ทำธรรมนูญชุมชนก่อนโดยใช้สิทธิตามมาตรา 66 ดูแลใช้บังคับกันเอง และ 2) ออบต.ท่าศาลา ออก ข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเล โดยไม่ต้องรอพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ

ที่อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร ชาวบ้านสู้กับกิจการโรงไฟฟ้าด้วยการใช้สิทธิตามมาตรา 66 ทำข้อมูลที่ได้มาจากตัวหนังสือลายมือของชาวบ้าน ยื่นข้อมูลไปที่สำนักงานนโยบายและแผนคุณภาพสิ่งแวดล้อม ขอให้ประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง

สิ่งแวดล้อมตามมาตรา 43 ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยอ้างเหตุผลและคุณค่าจากข้อมูลที่ชาวบ้านทำด้วยลายมือของตัวเองว่าพื้นที่ในโครงการโรงไฟฟ้ามีวิถีวัฒนธรรม มีระบบนิเวศ ขณะนี้ร่างพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมเข้าไปรอประกาศเป็นกฎกระทรวงโดยไม่ต้องเข้าสภาใช้อำนาจของรัฐมนตรี แต่ถ้ารัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นข้อมูลที่คณะกรรมการพิจารณา เห็นข้อมูลคุณค่าของพื้นที่แล้วไม่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตรงนี้ชาวบ้านจะเดินต่อด้วยรัฐธรรมนูญตามมาตรา 157 ต่อไป

ในจังหวัดภูเก็ต มีชุมชนชาวเลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นานและไม่เคยมีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ต่อมามีคนไปขออนุญาตกรรมสิทธิ์ที่ดินในที่ที่ชาวเลอยู่ โดยก่อนหน้านั้นมีการตกลงว่าเจ้าของที่ดินจะไม่ขายใคร จะให้ชาวเลอยู่ไปตลอด ต่อมาเจ้าของเสียชีวิต และลูกหลานจะสร้างรีสอร์ท ชาวเลจึงมีการรวมกลุ่มกัน รวบรวมข้อมูลว่าอยู่ในพื้นที่มา 9 ชั่วอายุคน สามารถแสดงออกได้ด้วยทะเบียนราษฎรย้อนหลังไป 5 ชั่วอายุคนว่าใครอยู่ที่ไหนบ้าง สามารถยืนยันการใช้พื้นที่ เช่น ระบุได้ว่า โฉนดได้ออกทับพื้นที่สุสานหรือบ่อน้ำ มีการขอให้ประกาศยกเลิกโฉนด และขอให้พื้นที่นั้นเป็นเขตอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวเล

ทางแก้ไขด้วยกฎหมาย

ในแง่หนึ่ง การอนุรักษ์คือการจัดการกับการเปลี่ยนแปลง (Management of Changes) แต่การทำให้กระบวนการเป็นไปอย่างสมดุลเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้และค้นหา ไม่ว่าประเทศใด เมื่อพลเมืองของประเทศมีคุณภาพสูงขึ้น หรือมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของประเทศนั้นสูงขึ้น พลเมืองก็จะเรียกร้องให้เกิดการพัฒนาในแนวทางที่ตนเองต้องการ ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนจึงเป็นปัจจัยผลักดัน

ที่สำคัญ มาตรา 66 และ 67 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ เป็นการยืนยันสิทธิซึ่งชุมชนสามารถนำไปใช้ในการรักษาความเป็นชุมชนได้

มาตรา ๖๖ (สิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม)

บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา ๖๗ (สิทธิอนุรักษ์ บำรุงรักษา และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ)

สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ หรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการ ส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตาม บทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

ผู้ที่อยู่รวมกันเป็นชุมชน หากพิสูจน์ได้ว่าการรวมกลุ่มอยู่เป็นชุมชนมาช้านาน จะมีสิทธิในการทำนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยอาจมีช่องทางในการประกาศผังเมืองเฉพาะต่อไปด้วย

หากองค์กรการปกครองท้องถิ่นไม่ให้ความร่วมมือ ชุมชนยังสามารถใช้ มาตรา 163 เช่นหาก กทม. ไม่สามารถทำงานได้อย่างรวดเร็ว ชุมชนสามารถใช้สิทธิ ตามมาตรา 163 นั่นคือ ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง 10,000 คน เสนอร่าง พระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะให้สภาพิจารณาในฐานะที่เป็นพระราชบัญญัติตาม รัฐธรรมนูญมาตรา 66

มาตรา ๑๖๓

ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคน มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอ ต่อ ประธานรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภาพิจารณาร่างพระราชบัญญัติตามที่กำหนดใน หมวด ๓ และหมวด ๕ แห่งรัฐธรรมนูญนี้

คำร้องขอตามวรรคหนึ่งต้องจัดทำร่างพระราชบัญญัติเสนอมาด้วย

หลักเกณฑ์และวิธีการเข้าชื่อ รวมทั้งการตรวจสอบรายชื่อ ให้เป็นไปตามที่ กฎหมายบัญญัติ

ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติตามวรรคหนึ่ง สภาผู้แทนราษฎรและ วุฒิสภา ต้องให้ผู้แทนของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เข้าชื่อเสนอร่าง พระราชบัญญัตินั้นชี้แจงหลักการของ ร่างพระราชบัญญัติ และ คณะกรรมาธิการวิสามัญเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นดังกล่าวจะต้อง

ประกอบด้วยผู้แทนของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นจำนวนไม่น้อยกว่า หนึ่งในสามของจำนวนกรรมการทั้งหมดด้วย

มาตรา 157 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่ง แต่อาจเป็นเรื่องยุ่งยาก ซึ่งอาจรอไม่ได้

มาตรา ๑๕๗

การบริหารราชการแผ่นดินเรื่องใดที่เป็นปัญหาสำคัญที่อยู่ในความสนใจของประชาชน เป็นเรื่องที่กระทบถึงประโยชน์ของประเทศชาติหรือประชาชน หรือที่เป็นเรื่องเร่งด่วน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอาจแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรต่อประธานสภาผู้แทนราษฎรก่อนเริ่มประชุม ในวันนั้นว่าจะถามนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีผู้รับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินเรื่องนั้น โดยไม่ต้องระบุดำถาม และให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรบรรจุเรื่องดังกล่าวไว้ในวาระการประชุมวันนั้น

การถามและการตอบกระทำตามวาระหนึ่งให้กระทำได้สัปดาห์ละหนึ่งครั้ง และให้สมาชิก สภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นตั้งกระทู้ถามด้วยวาจาเรื่องการบริหารราชการแผ่นดินนั้นได้เรื่องละไม่เกินสามครั้ง ทั้งนี้ ตามข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร

เครื่องมือทางกฎหมายยังมีกฎหมายหรือข้อบัญญัติ พระราชบัญญัติผังเมืองรวม และพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ แต่แม้ว่าพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะที่ชัดเจนที่จะนำไปสู่การทำได้จริง นับตั้งแต่มีการกำหนดให้ตราพระราชบัญญัตินี้ได้เมื่อ พ.ศ.2518 ถึงปัจจุบันยังไม่มีใครนำมาใช้ให้เกิดผลจริงได้เลย

อย่างไรก็ตาม สำหรับชุมชนใน กทม. สิ่งที่ทำได้เร็วกว่า และน่าจะต้องทำเร่งด่วน คือการผลักดันให้ออกข้อบัญญัติของ กทม. ที่ประสานประโยชน์ได้อย่าง

เหมาะสมระหว่างทั้งชุมชนที่มีปัญหาและเจ้าของพื้นที่ จากการผลักดันของประชาคมที่เข้มแข็งและเชี่ยวชาญด้านการประชาสัมพันธ์ โดยไม่ทอดทิ้งนักลงทุน ชุมชนควรเข้าใจว่า ต้องมีการเพิ่มค่าเช่าได้ เพื่อให้เกิดการพัฒนา และเข้าใจนักลงทุนว่า ระยะเวลาการเช่าที่สั้นมากจะไม่เอื้อให้เกิดการลงทุนพัฒนาพื้นที่

สำหรับแต่ละชุมชนที่กำลังเผชิญกับกระแสการพัฒนา หากชุมชนใดที่พร้อมดำเนินการอนุรักษ์มรดกชุมชนก็ควรทำไปก่อน อาจจะดำเนินการไปที่ละเขต โดยพิจารณาว่า 1) เจ้าของที่ดินตรงนั้นยอมหรือไม่ 2) เจ้าของที่ดินปัจจุบันอยากจะต่อยอดวัฒนธรรมถิ่นฐานดั้งเดิมในแบบนี้หรือไม่ และ 3) ประชาชนที่อยู่จริงในพื้นที่พร้อมที่จะร่วมมือหรือไม่ พร้อมจะลงทุนหรือไม่ ชุมชนอาจดำเนินการได้ถึงชั้นออกพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ ซึ่งจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก และรัฐต้องสนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือหรือชดเชย

สิ่งที่อยากคือคนในชุมชนต้องตกลงกันว่าจะสมาชิกในชุมชนต้องการอย่างไร การจะตกลงกันนั้นคนในชุมชนควรมีเจตจำนงที่ชัดเจน ซึ่งเริ่มต้นจากความตระหนักในความเป็นมา และในข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องเปิดใจคุยกันเพื่อมุ่งไปสู่ทิศทางการทำงานในเป้าหมายเดียวกัน

ในกรณีของชุมชนในกรุงเทพฯ ปัจจุบันยังไม่มีตัวแทนของฝ่ายชุมชนใดอยู่ในคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ แต่การเปลี่ยนโครงสร้างกรรมการเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ระหว่างนี้จึงควรให้มีที่นั่งอยู่ในคณะอนุกรรมการ ซึ่งมี 2 คณะคือคณะอนุกรรมการกลั่นกรองกรุงรัตนโกสินทร์ กับคณะกรรมการเมืองเก่า

ทางแก้ไขแนวอื่น

แนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงนิเวศ ได้รับการเสนอให้เป็นอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากการสู้ด้วยกฎหมายสิ่งแวดล้อม ด้วยสิทธิมนุษยชน หรือด้วยกฎหมายผังเมือง ซึ่งเท่าที่ผ่านมาในหลายพื้นที่ที่ต้องการรักษาย่านเก่า เช่น ชุมชนชาวประมง ชุมชนชาวนา ที่ต้องเผชิญกับการพัฒนาขนาดใหญ่ ยังไม่ประสบความสำเร็จ หลักความยุติธรรมเชิงนิเวศ จะพิจารณาถึง ความเป็นธรรม ความเพียงพอ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมถึงหลักศาสนา เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชุมชน ฯลฯ ชุมชนอาจผลักดันแนวคิดนี้คู่ขนานไปกับการดำเนินการทางกฎหมายต่างๆ จนสามารถทำให้เกิดมาตรการทางภาษี หรือการเงินการคลังให้คนในชุมชนได้รับมาตรการจูงใจสำหรับการดูแลพื้นที่ของตนโดยไม่ขาย และชุมชนก็ยังคงอยู่ต่อไปได้

แม้ว่าผังเมืองเฉพาะจะได้รับการยกให้เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมชุมชน สิ่งที่สำคัญและเป็นหัวใจของผังเมืองเฉพาะคือตัวกระบวนการที่ทำให้เกิดผังเมืองเฉพาะขึ้นได้ หมายถึงการปรึกษาหารือที่จะสร้างผังเมืองเฉพาะตัวแปรที่สำคัญคือความร่วมมือระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนของตน

ในกระบวนการดังกล่าว แต่ละฝ่ายต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบภายในของทางชุมชนเอง หรือทางฝ่ายเจ้าของที่จะเข้ามามีส่วนในชุมชน ชุมชนต้องรู้จักตัวเองให้มากที่สุด จึงควรจัดทำข้อมูลในด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ข้อดีต่างๆ ของชุมชน และเหตุผลที่ต้องอนุรักษ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือคณะทำงานต้องมีส่วนในการจัดทำ

คุณค่า จิตวิญญาณ เป็นนามธรรม ชุมชนควรทำสิ่งที่เป็นนามธรรมขึ้นมาให้เป็นรูปธรรม เร่งสร้างข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ เรื่องราว อาชีพ วิถีชีวิต บ้านตึกเป็นภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว รวมทั้งบันทึกคำบอกเล่าของเรื่องราวของอดีต ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล เกี่ยวกับประสบการณ์ของชุมชน ปัจจุบันมีสถาบันอุดมศึกษาอยู่มาก น่าจะมีการป้อนปัญหาของชุมชนให้บางสถาบันเข้ามามีส่วนช่วยศึกษาวิจัยและแก้ปัญหาต่อไป

ข้อสรุป

รูปแบบของการอนุรักษ์ย่านเก่ามีหลากหลาย ทั้งแบบที่ดำเนินการอนุรักษ์เพียงเปลือกที่สวยงามแต่ขาดจิตวิญญาณ ไปถึงแบบที่อาจไม่สวยงามนักแต่มีจิตวิญญาณอันเป็นวัฒนธรรม ศิลปะ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งเป็นแบบที่อยู่ในกระแสแนวคิดหลักปัจจุบัน ดังสะท้อนอยู่ในแนวคิดสำหรับการจัดการภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape) ในบันทึกหลักการและเหตุผลเวียนนา¹ และในแนวคิดสำหรับการจัดการพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Site) ในพิธีสารฮอยอัน² เป็นการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เมืองที่อิงกับการรับรู้ของคนตระหนักว่ามีคนอาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งไม่ได้มีแค่ตัวอาคาร

ประสบการณ์จากประเทศญี่ปุ่นบ่งว่า การทำผังเมืองเฉพาะต้องเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และต้องมีทุนเพื่อช่วยอนุรักษ์อาคารบ้านเรือนและส่งเสริมกิจกรรม

1 UNESCO, Vienna Memorandum on "World Heritage and Contemporary Architecture – Managing the Historic Urban Landscape", 2005

2 UNESCO, Hoi An protocols for best conservation practice in Asia, 2005

เดิม ส่วนใหญ่จะตีกรอบให้เป็นพื้นที่ที่เล็ก เนื่องจากทำได้ยาก พื้นที่ที่มีความขัดแย้ง ระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์อย่างยาวนานจะมีปัญหามากขึ้น

การท่องเที่ยวเป็นคำตอบของการอนุรักษ์ แต่ไม่ใช่คำตอบเดียว การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ใส่เข้าไปในพื้นที่เก่าเพื่อให้เข้าไป ทดแทนมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ลดลง เช่น กิจกรรมการค้าข้าวสาร สิ่งนี้เกิดขึ้นอยู่ทั่วโลก ปัจจุบัน ประเทศไทยนำการท่องเที่ยวมาเป็นเป้าหลัก แทนการอนุรักษ์ที่จะทำ ให้คนในชุมชนอยู่ได้อย่างมีความสุขและทำธุรกิจการท่องเที่ยวไปด้วย ธุรกิจที่เป็น สิ่งแปลกปลอมจึงเข้าไปแทนที่ชุมชนเดิมโดยสิ้นเชิง

พระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะนับเป็นเครื่องมือที่ดีมากแต่ในทางปฏิบัติยังมี ข้อจำกัดหลายประการ เนื่องจากต้องเข้าสภา และต้องมีกระบวนการขั้นตอน ค่อนข้างมาก แต่จะให้อำนาจหน้าที่กับรัฐในการที่จะควบคุมหรือส่งเสริมในด้านต่างๆ อีกมาก

ภาคประชาสังคมได้เรียนรู้ที่จะปรับปรุงการบริหารจัดการจากบทเรียนที่ ผ่านมา การประสานงานระหว่างชุมชนกลายเป็นเรื่องสำคัญ การต่อสู้ของหลาย ชุมชนอาจจะเป็นไปได้ยากหากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายสังคม และไม่ว่า ชุมชนจะมีทางเลือกในการรับมือกับการพัฒนาอย่างไร ทุกทางเลือกสมควรได้รับการ ปฏิบัติให้มากที่สุด สิ่งสำคัญที่สุดคือทุกกิจกรรมต้องเริ่มจากความเข้มแข็ง ความ สามัคคี และพลังใจของชุมชนเองเป็นอันดับแรก

● ขอรับความคิดเห็น และแสวงหาเพื่อนร่วมทาง

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอเชิญชวนทุกท่านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ผ่าน “โครงการพิทักษ์มรดกสยาม” ซึ่งจะเป็นแกนกลางในการประสานความร่วมมือร่วมใจ ในการพิทักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่คู่แผ่นดินสยาม โดยสยามสมาคมฯ ยินดีรับข้อมูล ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากทุกท่าน และขอความร่วมมือจากสื่อมวลชนทุกแขนง ในการช่วยเผยแพร่ข่าวและกิจกรรมของโครงการให้สาธารณชนทราบ นอกจากนี้ สยามสมาคมฯ ยังยินดีรับอาสาสมัครผู้สนใจช่วยงานโครงการในด้านต่าง ๆ และการสนับสนุนด้านการเงินเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการด้วย

ขอให้ท่านที่สนใจกรุณาติดต่อ :

คุณจารุณี ดงสวัสดิ์ เจ้าหน้าที่โครงการพิทักษ์มรดกสยาม

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๑ ถนนอโศกมนตรี (สุขุมวิท ๒๑) กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

โทรศัพท์ : ๐๒-๖๖๐-๖๔๙๐-๘ ต่อ ๒๐๔

โทรสาร : ๐๒-๒๕๘-๑๔๙๐

E-mail: info@siam-society.org, janusee@siam-society.org

Website: www.siam-society.org, www.siamese-heritage.org

วันทำการ : วันอังคาร-วันเสาร์ ๑๔:๐๐-๑๘:๐๐ น. (เว้นวันหยุดราชการ)

@Siamese Heritage Protection

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นองค์กรเพื่อสาธารณกุศลที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๔๔๘ ในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๕ เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า เผยแพร่วิจัย และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง โดยจัดให้มีห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ภายในสมาคมฯ จัดพิมพ์วารสารและหนังสือทางวิชาการ จัดให้มีปาฐกถา สัมมนา นิทรรศการ ศึกษาสัญจร ตลอดจนการแสดงด้านศิลปะและวัฒนธรรมอยู่เป็นประจำ จากผลการทำงานกว่า ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา ทำให้สยามสมาคมฯ ได้รับการยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ว่าเป็นหนึ่งในองค์กรที่เป็นผู้นำทางความคิด มีความคิดที่มั่นคง เปิดกว้าง มีความเป็นกลาง และเป็นมิตร สมดังคำขวัญของสมาคมฯ ที่ว่า “วิชายังให้เกิดมิตรภาพ”